

کتاب پنجم دینکرد

○ سیروس نصرالله زاده

مهم این کتاب، «ثنویت» است؛ نیز تکوین عالم و فرجام سپسین، که منجر به پیوستن دوباره آفریدگان به اصل خود (= هرمزد) است، با تکیه بر اختیار انسان و رد جاودانه بودن دوزخ. روش بحث در این کتاب روشی منطقی و استدلال گونه است.

کتاب چهارم: دربردارنده مسایل کلامی دوره ساسانی است. آغاز کتاب، درباره آفرینش امشاسپندان و شاهان حامی دین مزدیسنا است مانند گشتاسب، دارای دارا، بلاش اشکانی، اردشیر بابکان، شاپور اول و دوم، خسرو انوشیروان که در جمع آوری اوستا و افزودن مطالب بدان نقش مهمی داشتند. دشوارترین دینکرد، کتاب چهارم است.

کتاب ششم: دربردارنده اندرزه‌های پهلوی و نشانگر نخستین مراحل اندیشه مزدایی است. احتمال داده‌اند که ترجمه بخشی از اوستا به نام برش نسک است، که خلاصه آن در کتاب هفتم دینکرد آمده است. بیشتر اندرزه‌ها دینی‌اند. کتاب ششم را شائول شاکد به انگلیسی (که رساله دکتری اوست) آوانویسی، ترجمه و با تعلیقات منتشر کرده است (shaked, ۱۹۷۹).

کتاب هفتم: ترجمه سه نسک اوستایی به نام سپندنسک، چهرداد نسک و وشتاسب ساست است. مفصل‌ترین سرگذشت زردشت در این کتاب است که براساس سه نسک یادشده اوستاست. ساختار نحوی این کتاب ترجمه لفظ به لفظ از اوستا و آوردن «تفسیر در تفسیر» است (تفضلی، پیشین، ص ۱۳۶)؛ بخش پایانی کتاب شرح حوادث سه منجی زردشتی: هوشیدر، هوشیدرماه و سوشیانس است. کتاب هشتم: خلاصه اوستای ساسانی است؛ نام ۲۱ نسک اوستا در آن آمده است. بخش حقوقی کتاب هشتم اهمیت زیادی دارد.

کتاب نهم: شرح مفصل‌تر سه نسک اوستا یعنی سورتگرنسک، ورشت مانسر نسک و یغ نسک است. سورتگر نسک شامل دستورعمل‌های دینی و مطالب اساطیری است ورشت مانسر نسک برگزیده‌ای از زندگی زردشت و عقیده زروانیان و داستان کیومرث است و یغ نسک نیز شرح اعتقادات زردشتی می‌باشد.

(۳)

اما کتاب پنجم:

○ کتاب پنجم دینکرد

○ آوانویسی، ترجمه و تفسیر، ژاله آموزگار و احمد تفضلی

○ مطالعات ایرانی، دفتر ۲۳، پاریس ۱۹۹۹ م.

(۱)

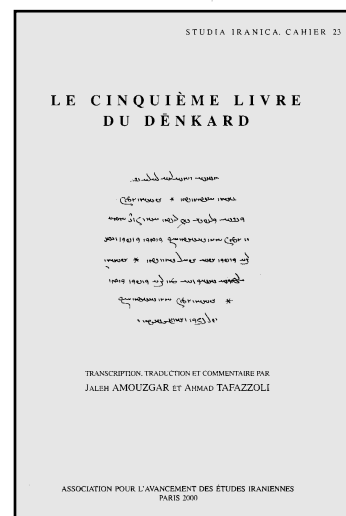
بخشی از متون پهلوی ساسانی (فارسی میانه زردشتی) اختصاص به برگردان‌های اوستا به خط و زبان پهلوی دارد. در زمان ساسانیان زبان اوستایی دیگر زبان زنده‌ای نبود و فهم آن نیاز به تفسیر و توضیح داشت؛ این توضیح و تفسیر به خط و زبان پهلوی ساسانی شکل گرفت که اصطلاحاً آن را «زند» (به معنای توضیح و تفسیر) نامیدند. امروزه از اوستای کهن، زند یسن‌ها، ویسپرد، وندیداد، خرده اوستا هیربدستان و نیرنگستان و اوگم‌دیچا در دست است.

(۲)

براساس این زنده‌ها، نوشته‌ها و تالیفات گوناگونی به پهلوی انجام گرفت، که تاریخ تدوین بیشترین آنها به سده سوم تا آغاز سده ۴ هجری (سده ۹ تا ۱۰ میلادی) است (تفضلی، ۱۳۶۸، ص ۱۲۸). از بزرگترین و گران‌سنگ‌ترین این متون «دینکرد» است. «دینکرد» به معنای «تالیف دینی» و مشتمل بر ۹ کتاب است. به جهت دربرداشتن مطالب متنوع و گسترده دین مزدیسنا، آن را «دانشنامه مزدیسنا» نام نهاده‌اند (da Menasce, ۱۹۵۸) این ۹ کتاب درواقع گردآوری و تدوین است که فقط نام دو تن از مولفان در آن آمده است (تفضلی، پیشین، ص ۱۲۸).

در زمانه‌ای که دیگر ساسانیان نبودند، دینکرد دچار پراکندگی شد. اما آذر فرنیخ، پسر فرخزاد آن را جمع‌آوری کرد. پس از چندی بار دیگر کتاب به آشفتگی دچار آمد. این بار آذرباد، پسر ایمید (= امید) آخرین مدون‌کننده دینکرد، آن را گردآورد و دینکرد هزار فصل نامیدش. براساس قرائن، دانشمندان برآنند که تدوین نهایی دینکرد در سده چهارم هجری (دهم میلادی) انجام یافته است. از مجموعه این ۹ کتاب، کتاب‌های اول و دوم و بخشی از آغاز کتاب سوم از بین رفته است.

کتاب سوم: «بحثی بدیع و نوبی است درباره ایزدشناسی مزدایی» و مشتمل بر ۴۲۰ فصل که بزرگترین کتاب دینکرد را تشکیل داده، دربردارنده مطالب متنوعی است. از موضوع‌های

کتاب پنجم دینکرد که از دو بخش تشکیل شده، شرح اقتراحات و مناظراتی است که از زمان خلافت مامون آغاز شده بود و برای نخستین بار دو استاد بزرگ پهلوی دان ایرانی، شادروان دکتر احمد تفضلی و بانو دکتر ژاله آموزگار آن را تصحیح انتقادی کرده و به فرانسه برگردانده‌اند

«دینکرد» از بزرگترین و گران‌سنگ‌ترین متون پهلوی و به معنای «تالیف دینی» و مشتمل بر ۹ کتاب است. این اثر به جهت دربرداشتن مطالب متنوع و گسترده دین مزدیسنا، آن را «دانشنامه مزدیسنا» نام نهاده‌اند

این کتاب که از دو بخش تشکیل شده، شرح اقتراحات و مناظراتی است که از زمان خلافت مامون آغاز شده بود؛ و برای نخستین بار دو استاد بزرگ پهلوی دان ایرانی، شادروان دکتر احمد تفضلی و بانو دکتر ژاله آموزگار آن را تصحیح انتقادی کرده و به فرانسه برگردانده‌اند، و سرانجام پس از سال‌ها انتظار اکنون به همت فیلیپ ژینیو و انجمن پیشبرد مطالعات ایرانی در مجموعه «مطالعات ایرانی» دفتر ۲۳ چاپ شده است. سابقه این کار، براساس دیباچه خانم دکتر ژاله آموزگار، به سال ۱۳۴۸ و در «بنیاد فرهنگ ایران» برمی‌گردد که مدیر وقت بنیاد فرهنگ پیشنهاد تهیه واژه‌نامه دینکرد را برعهده خانم دکتر آموزگار نهاد. سرانجام خانم دکتر آموزگار و شادروان دکتر تفضلی تصمیم گرفتند کار را گسترده کنند و «متن انتقادی با ترجمه کامل و واژه‌نامه و تفسیر» بدان افزایش دهند. آوانویسی و ترجمه آن به پایان رسیده بود که دکتر تفضلی درگذشت و بخش تفسیرها و واژه‌نامه را خانم دکتر آموزگار به تنهایی به پایان رساند. کتاب دو بخش است: بخش نخست مشتمل بر ۲۲ فصل است، که شامل پاسخ‌های آذرفرینغ، پسر فرخزاد در کتابی به نام سَمرا (= حمیر یا هاماوران در یمن) به فردی به نام یعقوب خالدان است؛ نخست شرح موجزی است از مردم سمران و همکاری اینان با ایرانیان در زمان لهراسب سپس (فصل نخست) دیباچه‌ای درباره کتاب پنجم دینکرد فصل دوم درباره تاریخ زندگی زردشت و دین مزدیسنان، پیدایی و آشکارگی بهدینی (فصل سوم)، برتری نژاد ایرانی (فصل چهارم)، اندرزه‌های زردشت اشو (فصل پنجم)، خوشنودی و ناخشنودی دادار (فصل ششم)، پرسش به پاسخی درباره تگه‌داری (فصل هفتم)، بهشت و دوزخ و رستاخیز (فصل هشتم)، نیکنامی این دنیا و رستگاری آن دنیا و پاداش در هر دو [جهان] (فصل نهم)، کفاره گناه (فصل دهم)، گناهان و کفاره گناهان (فصل یازدهم)، شستشو و پاک‌ی تن و آلودگی‌های دیگر (فصل دوازدهم)، پیامبران دین و اندرزه‌هایشان (فصل سیزدهم)، خوردن و نوشیدن (فصل چهاردهم)، پوشاک (فصل پانزدهم)، اندازه ثروت و زن داشتن (فصل شانزدهم)، صدقه / هدیه دادن (فصل هفدهم)، ازدواج با خویشان [= خویوده] (فصل هجدهم)، پرستش (فصل نوزدهم)، پرهیز از سگ و انسانی که در گذشته‌اند (فصل بیست)، نیاز بردن مردمان

(فصل بیست و یک)، راستی (= مشروعیّت)، مزداییان و بی‌دینی (= نامشروعیت) غیرمزداییان (فصل بیست و دو)؛ بخش دوم شامل فصل‌های بیست و سه و بیست و چهار است که شرح پاسخ‌های آذرفرینغ به سی و سه پرسش بخت ماری مسیحی است (فصل بیست و سه) پرسش و پاسخ‌ها که بیشتر جنبه‌ی آیینی دارد درباره مابعدالطبیعه، مراقبت از آب و زمین، آتش و گیاه و... است (آموزگار: ۱۳۷۹، ص ۱۳؛ و Amouzgar et Tafazzoli, ۱۹۹۹, P. ۷) بخش‌های پایانی کتاب یادداشت‌ها و تعلیقات و واژه‌نامه است. کوشش خانم دکتر آموزگار در به انجام رسانیدن کتاب حاضر را می‌ستاییم؛ و به گفته ایشان ترجمه فارسی دینکرد پنج در آینده نزدیک چاپ خواهد شد و تا آن روز همه ایرانیان دوستدار گذشته تاریخی منتظر خواهند ماند.

کتاب‌شناسی

آموزگار، ژاله، ۱۳۷۹: «نمونه‌هایی از مباحث اسطوره‌ای در کتاب پنجم دینکرد، کتاب ماه هنر (ویژه هنر و اسطوره) ش ۲۶-۲۵ (مهر و آبان) صص ۱۴-۱۲.

تفضلی، احمد. ۱۳۷۶: تاریخ ادبیات ایران پیش از اسلام، به کوشش ژاله آموزگار، تهران: سخن.

Amouzgar, Jaleh, et Tafazzoli, Ahmad: ۱۹۹۹: Le Cinquieme Livre Du Denkard, Paris [= Studia Iranica, Cahier ۲۳].

Menasce, J. P. de, ۱۹۵۸: Une encyclopedie mazdeene: Le Denkard, Bibliotheque de L'ecole des Houtes Etudes, Sciences Religieuses, LXIX, Paris.

"Zoroastrian Pahlavi Writings", Cambridge History of Iran ۳(۲), Cambridge, PP ۱۱۶۶-۹۵.

(این کتاب به فارسی ترجمه شده است بنگرید به: تاریخ ایران، از سلوکیان تا فروپاشی ساسانیان (جلد سوم - قسمت دوم)، پژوهش دانشگاه کمبریج، گردآورنده: احسان یارشاطر، ترجمه‌ی حسن انوشه، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۷، صص ۷۵۵-۷۸۸).

در زمانه‌ای که دیگر ساسانیان نبودند، دینکرد دچار پراکندگی شد. اما آذرفرینغ، پسر فرخزاد آن را جمع‌آوری کرد. پس از چندی بار دیگر کتاب به آشفستگی دچار آمد. این بار آذرباد، پسر ایمید (= امید) آخرین مدون‌کننده دینکرد، آن را گردآورده و دینکرد هزار فصل نامیدش. براساس قرائن، دانشمندان برآنند که تدوین نهایی دینکرد در سده چهارم هجری (دهم میلادی) انجام یافته است